

Косово: пет година међународне управе

УДК: [355.357 : 341.123] : 323.11 (497.115)

Др Душан Јањић*

Пет година након доласка међународних снага на Косово, сви краткорочни и дугорочни индикатори потврђују да је проблем дубок и да до сада није нађено решење, те да је у основи то реалистички друштвени сукоб око статуса

Албанаца, Срба и Косова као и око тога ко ће да има контролу над територијом Косова. Присуство међународних снага је de facto у знаку: независности Косова у односу на контроле Београда, дискриминације свих националних заједница и етноцида над Србима. Отуда је, за сада, Косово пре пример балканизације него пример успешне мировне мисије.

На Косову је међународна заједница дозволила албанску доминацију, и то тако што толерише националистичку репресију ниског интензитета, што подстиче пораст политичке нервозе у настојањима да оствари Косово као независну државу. То пак узрокује насиље албанских екстремиста који настоје да „узму ствар у своје руке“ и „скрате муке које производи чекање“. Видни пораст политичке нервозе и екстремистичке динамике која измиче контроли започиње новембра 2002. године, појачава се током 2003. када, уз српску мањину, мета незадовољства постаје и УНМИК и прераста у етничко насиље 17–19. марта 2004. године. Ово насиље је показало да је стабилност Косова крхка и да нема ни говора о помирењу између Срба и Албанаца.

Будућност Косова се још увек не назире, а судбина Срба и другог „неалбанског живља“ је незавидна. Мултиетничко Косово представља далеку перспективу, мада није јасно како ће се до тога доћи. Такође, у вези са питањима статуса постоји жестока подељеност: Срби и Србија тврде да је покрајина део њене територије и траже пуно поштовање резолуције СБ ОУН 1244, а према тој резолуцији, СБ УН има главну реч по одређивању новог статуса; албанске вође не одустају од захтева за независност, и на тој основи

* Аутор је виши научни сарадник Института друштвених наука у Београду и координатор Форума за етничке односе.

се такмиче за наклоност бирача заузимајући тврдокорне позиције; УН и ЕУ, ни после пет година напора нису ништа ближе одлуци да ли Косово треба да постане независна држава или да сачува неки вид повезаности са Србијом, а како не могу да се договоре какав би требало да буде „коначни статус“, они се надају да ће одлагање те одлуке омогућити да се страсти стишају.

Кључне речи: албански екстремизам, национална дискриминација, етничко насиље, етноцид, „коначни статус“, Косово, НАТО, независност, Србија, УНМИК.

Олако обећана брзина

Пет година интервенције НАТО-а на Косову, које су истекле 24. марта 2004, намеће потребу за сумирањем резултата. Ниједна војна кампања у историји НАТО-а није толико представљана јавности као „исправна ствар“ као што је то случај с том интервенцијом против СРЈ, која је иначе била прва војна операција НАТО-а изведена у Европи. Према тврдњама вођа НАТО-а, та војна интервенција је покренута да би „предупредила атроцид и геноцид“ на Косову и да би НАТО, у релативно кратком року, успоставио еру мира за становнике Косова и шире. Али, живот није потврдио тај утисак.

На Косову је међународна заједница, те и НАТО, дозволила албанску доминацију, и то тако што је толерисала националистичку репресију ниског интензитета а није истински покушала да помири националне заједнице које су у сукобу. То је стратегија која је подстакла политичку нервозу албанске већине због неостваривања обећања да ће Косово бити независна држава и насиље албанских екстремиста, који настоје да „узму ствар у своје руке“ и „скрате муке које производи чекање“. Видни пораст политичке нервозе и екстремистичке динамике која измиче контроли започели су новембра 2002, појачали су се током 2003. године, када је, уз српску мањину, мета незадовољства постао и УНМИК, и прерасли у етничко насиље 17–19. марта 2004. године. То насиље је показало да је стабилност Косова крхка и да нема ни говора о помирењу између Срба и Албанаца.¹

Пре пет година постављени су УНМИК-у амбициознији циљеви него већини претходних мисија УН, и то да управља Косовом, да створи институције и предуслове који ће омогућити суштинску самоуправу и да покрене политички процес у којем ће се, када околности буду зреле за то, одредити „коначни“ статус Косова.² У пракси, сваки специјални саветник генералног секретара ОУН (СПГС) започињао је нову еру УНМИК-а, а достигнућа УНМИК-а и СПГС различито су вредновале међународна и локалне јавности – Албанци и Срби. Најопштије рече-

¹ *Kosovo's Fifth Anniversary – On the Road to Nowhere*, Bertelsmann Stiftung Centrum for Applied Policy, Munchen, 2004, p 1.

² Михајл Штајнер, „Поуке са Косова“, „Suedosteuropa“, Минхен, септембар 2003.

но, први СПГС – Бернارد Кушнер, пробудио је код Албанаца велике наде у побољшање економске ситуације и изградњу демократских институција, а са сваким следећим СПГС расло је незадовољство косовских Албанаца, да би се Холкери суочио с албанским гневом и побуном. То показује да нема места за превелико задовољство резултатима досадашњег међународног администраирања.

Кушнер је дошао на Косово одмах после рата, и затекао је хаос. Сваки његов корак, мање-више, био је праћен с већим симпатијама код Албанаца и мањим код Срба.

У мандату Ханс Хекерупа, УНМИК развио је „уставноправни оквир“, као основу за привремене институције и самоуправу, а избори – које је 2002. године организовао ОЕБС – омогућили су стварање мултиетничког парламента и предуслова за формирање владе.³ Срби и Београд били су задовољни Хекерупом, али га албанске вође нису волеле јер су сматрале да се није с њима довољно консултовао. Окренули су се против њега када је потписао уговор с Београдом којим је успостављен канал сарадње УНМИК – Београд, па је, после тога, Хекеруп приморан да напусти Косово.

Штајнер је у говору у УН, априла 2002, промовисао политику „стандарди пре статуса“, подразумевајући следеће „стандарде“: функционалне државне институције; успостављање владавине права; слободу кретања; право повратка за све; развој тржишне економије; рашчишћавање својинских основа; дијалог с Београдом, и смањивање и трансформацију Косовског заштитног корпуса (КЗК).⁴ Политика „стандарди пре статуса“ јесте политика условљавања, у којој се међународни притисак користи за претварање нефункционалног ентитета у функционалне институције налик на државу. Тиме је означен крај претходног периода деловања УНМИК-а и мисија УН трансформирана је, из мировне, у мисију изградње косовске државе.

Штајнер је можда и највише урадио од свих СПГС.⁵ Он је пробао да балансира између разједињених албанских опција и на релацији

³ Исто.

⁴ *Kosovo's Fifth Anniversary*, исто, стр. 8.

⁵ Штајнер је на следећи начин одредио резултате свога рада на Косову: основање мултиетничке владе; ослобађање 153 Албанца ратна заробљеника, који су се, и поред претходне амнестије, налазили у затворима у Србији; формирање тела које чине шест Срба, један Албанац и један Бошњак, које саветује УНМИК о руковођењу Северном Митровицом, у коју је доведена управа УНМИК-а; стварање мултиетничког правосуђа и полиције (полиција УНМИК-а почела је да сарађује са својим колегама у Београду, Скопљу и Тирани); вратило се 1.100 прогнаних лица; увођењем евра обезбеђена је стабилност валуте и омогућена стабилност банкарског система; уравнотежен је буџет и успостављен функционални порески систем (М. Steiner, „Задржати курс на Косову“, „Sueddeutsche Zeitung“, Минхен–Приштина, 4. јул 2003). Штајнер је због усвајања резолуције у Скупштини Косова око вредности ОВК казнио званичнике *PISG* неучешћем у раду две важне конференције у организацији НАТО-а, ОЕБС-а, ЕУ и Пакта стабилности, а припаднике КЗК, због учешћа двојице њихових припадника у минирању моста на северу Косова које је организовала АНА, кажњавао је неодласком на тренинге у иностранство.

Албанци – Срби.⁶ Штајнерово обећање да ће убрзати пренос власти с УНМИК-а на привремене институције самоуправе Косова (*PISG*) албанске вође су разумеле као спремност да убрза стварање независног Косова и зато су толерисали његово разметање мантром „стандарди пре статуса“, али су пажљиво пратили сваки његов корак, и кад год би им се учинило да он неиспуњава обећања довели би га у тешку ситуацију. То је више бринуло Штајнера него чињеница да није омиљен у Београду и код косовских Срба.⁷ Међутим, због губитка савезника у Српском националном већу (СНВ), неуспешног „дисциплиновања“ Срба активностима Београда, поопштравања унутарсрпског сукоба, слабљења Коалиције Повратак и јачања утицаја српских вођа са севера Косова, Штајнер је остао без партнера за разговор.⁸ Али, за њега је права мора наступила у јануару и фебруару 2003, када је премијер Србије Ђинђић започео праву офанзиву у нуђењу почетка дијалога између Београда и Приштине и покретању питања статуса, уз заговарање етничке федерализације Косова под суверенитетом Србије.⁹ У немогућности да прати политичку динамику косовске кризе, Штајнер је неколико пута током 2003. године мењао став о тој теми, а последњих месеци свог мандата није успевао да одржи првобитни темпо активности, да би, на солунском самиту ЕУ и Западног Балкана, у јуну 2003, сазнао да и ЕУ има другачије мишљење од његовог како о „техничким питањима“, на којима је Штајнер инсистирао, тако и о свим другим питањима значајним за будућност Косова.¹⁰

Хари Холкери је, у јулу 2003, када је именован за новог СПГС, изјавио: „Ово је најтежи задатак који сам икада добио“, вероватно и не слутећи шта га одиста чека. Холкеријеви први радни дани на Косову протекли су у сенци етнички мотивисаних убистава, а крај његовог мандата обележен је експлозијом албанског екстремизма која је, у периоду од 17. до 19. марта 2004. означила крах УНМИК-а.¹¹

Сорен Јесен-Петерсен, наслеђујући на месту СПГС свог скандинавског колегу Холкерија, наследио је и озбиљне проблеме и урушени УНМИК.¹² И док је на почетку мандата, попут својих претходника, са

⁶ Штајнеров први потез у тој области био је успешан: обезбедио је склапање коалиције између завађених лидера три највеће партије Албанаца: Ибрахима Ругове, Хашима Тачија и Рамуша Харадинаја, из ЛДК, ПДК и ААК. Упркос томе што је народ дао подршку партији Ибрахима Ругове, Штајнер је од почетка свога мандата Тачијеви и Хардинајеви присталице сматрао продорнијим, безобзирнијим и бруталнијим, те им је посвећивао већу пажњу.

⁷ Вероватно је био уверен да су Београд и Срби мање утицајни, а уздао се и у свог утицајног савезника премијера Србије др Зорана Ђинђића, кога је с поносом називао својим „добрим пријатељом“.

⁸ Београд је показао намеру да „дисциплинује“ и Штајнера.

⁹ *Kosovo's Fifth Anniversary*, исто.

¹⁰ Михајл Штајнер, исто.

¹¹ Michael Martens, „Познати тонови“, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, Франкфурт, 22. март 2004.

¹² Алекс Андерсон, „Ирски, а не чеченски модел“, „Данас“, Београд, 17–18. јул 2004.

изузетком Хекерупа, показао спремност да се прилагођава захтевима албанске већине, испољио је изузетну „одлучност“, па и непримерену крутост, у односу на захтеве српске мањине и Владе Београда да се успостави дијалог УНМИК – Београд о проблемима институционалне заштите српске заједнице. Прва опомена Јесен-Петерсену стигла је у облику одбијања српске заједнице да учествује у парламентарним изборима у октобру 2004. године. Тиме се показало да је пред Јесен-Петерсеном изазов српске партиципације у *PISG*. Уколико ипак успе да се приближи косовским Србима и Влади у Београду, Јесен-Петерсен има прилику да сачува „мултиетност“ Скупштине и Владе Косова, а уколико не успе у томе – има велике изгледе да мандат заврши попут Штајнера. Наравно, уколико га пре краја мандата незадовољство албанске већине не примора на повлачење, било због „приближавања Београду“, попут Хекерупа, или због нове ескалације албанског екстремизма, попут Холкерија.

После пет година међународног присуства на Косову, сви краткорочни и дугорочни индикатори потврђују да је проблем дубок и да се није дошло до решења сукоба око статуса Албанаца, Срба и Косова, и око тога ко ће да контролише територију и привредне потенцијале Косова. За сада, међународно присуство је у знаку *de facto* независности Косова у односу на контролу Београда, дискриминације свих националних заједница и етноцида над Србима.¹³ Отуда је, сада, Косово пре пример балканизације¹⁴ него пример успешне мировне мисије.

Мисија Уједињених нација пред искушењима краха

Пет година деловања УНМИК-а испуњено је бројним догађајима (видети табелу 1), који потврђују да међународна заједница и локални актери производе више историје него што могу да конзумирају. Отуда и нема убедљивог напретка у вези с основним задатком УНМИК-а, што је мерило успеха сваке мировне мисије – помирењем завађених страна, односно Албанаца и Срба. И даље, Албанци Србе сматрају главном препреком за уједињење Албанаца са Косова с Албанцима из јужне Србије (прешевске долине), Македоније и Албаније, а Срби виде Албанце као узурпаторе њихове историјске отаџбине,

¹³ Dušan Janjić, *Prospects for Kosovo Dialogue*, Paper for Conference on Serbia, System Planning Corporation, Arlington (Rosslyn), Virginia, June 30, 2004.

¹⁴ То је пример који потпуно одговара дефинициј појма „балканизација“ као пута којим се једна територија (територија државе Србије, односно СЦГ) дели на најмање две мање државе (Централна Србија с Војводином и Косово) и као подела региона на међусобно сукобљене јединице (*Webster's Third New International Dictionary*, Encyclopaedia Britannica, INC, Chicago, 1993). То је „школски пример“ балканизације и по томе што су у њега, поред домаћих сукобљених страна, активно укључене, често подстичући један од завађених балканских народа против другог, велике силе (пре свега, САД, ЕУ и Русија).

„колевке“ српског идентитета. Степен међуетничког насиља је висок а страх од новог насиља је део свакодневице српске мањине.¹⁵

Табела 1

Преглед кључних политичких догађаја за Косово под УНМИК-ом

Јун 1999.	Резолуција СБ УН бр. 1244
Октобар 2000.	Локални избори на Косову
Новембар 2001.	Парламентарни избори на Косову
Март 2002.	Београдски споразум између Србије и Црне Горе
Фебруар 2003.	Проглашење државне заједнице СЦГ
Октобар 2003.	Отпочињање преговора између Приштинe и Београда под медијацијом УН у Бечу, тзв. Бечки састанак
Новембар 2003.	Контакт-група је најавила половину 2005. као временски оквир за започињање преговора о статусу
Децембар 2003.	Парламентарни избори у Србији
Април 2003.	Председнички избори у Србији
Октобар 2004.	Парламентарни избори на Косову
Пролеће 2005.	Парламентарни избори у СЦГ
Средина 2005.	Преглед и оцена остваривања стандарда и започињање преговора о статусу
Фебруар 2006.	Крај трогодишњег мораторијума на референдум у Црној Гори Резолуција СБ УН о коначном статусу

Извор: *Kosovo's Fifth Anniversary*, 2004, p. 10.

Обнове куће и отклањање ратних штета, пре свега албанској већини, уливају наду, али опстајање старих друштвено-економских структура и постојеће макро-економске тенденције не пружају основа за оптимизам.¹⁶ Економија је у току владавине УНМИК-а на самом дну а животни стандард се погоршао. Мало шта је успешно урађено, упркос значајној спољној финансијској помоћи (видети табелу 2).

Табела 2

Допринос донатора Косову

Година	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2003.
Милиони евра	313,7	975,7	569,5	323,5	120,2	170,0

Извор: *RIMS database*, 9. децембар 2003.

¹⁵ Да има разлога за страх јасно је и на основу следећих података: кућама је успело да се врати мање од 10.000, од укупно 250.000, протераних Срба; укупно 115 цркава и споменика културе, од којих већина датира из 14. века, избрисани су са лица земље или су у великој мери оштећени; дубоко је неповерење између Срба и Албанаца. Чињеница да многи Срби живе у енклавама, које од насиља Албанаца штите међународне мировне снаге, чије би повлачење омогућило потпуно чишћење Косова од Срба, довољно говори (Anna Matveeva and Wolf-Christian Paes, *The Kosovo Serbs. An Ethnic Mity between Collaboration Defence*, Bon International Center for Conversion, Friedrich Nauman Foundation and Saferworld, Bonn, June 2003, p. 22 and 26; Cyril Stieger, „Замах екстремизма на Косову“, *Neue Zuercher Zeitung*, Цирих, 19. март 2004).

¹⁶ *Kosovo's Fifth Anniversary*, исто, стр. 2.

То се види и по путевима и енергетском систему Косова, који су у лошем стању. Такође, јак је утицај следећих чинилаца на стабилност и неодрживост економског раста: кашњење процеса приватизације и реструктурирања јавних предузећа, уз губитак кредибилности приватизације у очима потенцијалних инвеститора због честих промена у политици приватизације;¹⁷ недостатак дугорочних извора за јавне инвестиције; помањкање социјално-економске кохезије међу кључним актерима (синдикати, Влада и пословни људи) економских реформи; помањкање стратегије обезбеђивања инвестиција из домаћих извора

¹⁷ Неуспех међународне управе над Косовом, нарочито неуспех ЕУ, најупадљивији је у вези с приватизацијом. Три године је било потребно УНМИК-у да сачини сложени механизам приватизације, у намери да 400 предузећа у друштвеној својини обнови рад и врати се у привреду Косова, као и да се подстакну инвестиције. УНМИК је наукао да то оствари оснивањем нових компанија од ефикасних предузећа у друштвеној својини и усмеравањем процеса приватизације у Косовску агенцију за приватизацију (*КТА*) за намиривање потраживања ранијих власника. Покушао је да се пробије кроз замршена правна питања власништва тако што је прогласио неважећим већину закона донетих после 1989. године. Деветог маја 2002. донео је и пропис о власништву јавних предузећа над земљиштем којим је право да се користи земљиште претворено у закуп у трајању од 99 година који може да се уступи другоме или да се користи као залог за кредит. У јуну 2002. основана је *КТА*, која би требало да управља предузећима у државној својини и започињањем процеса приватизације, а на основу закона који су усвојени у мају те године. Од тада међународни функционери на тендерима за приватизацију продају хотеле, циглане, кречане, фармацеутске компаније, фабрике дувана и текстила, постројења за производњу раскладних уређаја, рибаке, фабрике дрвних производа и штампарије. У вези са својином и дуговима косовских предузећа и институција УН заузеле су став да се то може решити касније и да приватизована предузећа преузму имовину, али и дуговања. Дуго се УНМИК није обазирао на протесте Београда због узурпације имовине и права на која и он рачуна. Међутим, 6. октобра 2003, УНМИК-ов стуб IV, који је одговоран за реконструкцију и економски развој, ипак се забринуо због проблематичне законитости такве приватизације, те је програм привремено суспендовао. Трбало је да УНМИК обезбеди сагласност УН, прибављајући подршку водећих чланица међу кључним државама у СБ и Контакт-групи како би се особљу УНМИК-а дало законско покриће за експрописане друштвених предузећа пре приватизације. Али, октобра 2003. године УН одбиле су два кључна захтева *КТА*: да пренесу свој законски имунитет на особље *КТА* и да дозволе УНМИК-у да прогласи неважећим на Косову три српска закона из деведесетих година на основу којих су оствариване трансформације власништва у време Милошевића. Штавише, УН донеле су закључак да политика *КТА* треба да се преиспита. То је косовским Албанцима изгледало као попуштање Београду и одлучили су да због тога „заостре“ свој однос према УНМИК-у и *PISG*, а све је прокључало као наводни сукоб око судбине шефа *КТА* Маире Фучи (*Collapse in Kosovo, European Report, N°XXX, International Crisis Group, Belgrade/Brussels, 7 April 2004, p. 6, 7*). На крају, СПГС Холкери је одлучио да, у априлу 2004, разреши Фучи. Одласком госпође Фучи нису решени сви проблеми (Виолета Ороши, „Проблематична приватизација“, „Deutsche Welle“, Бон/Приштина, 2004). Али, постало је очигледно да УНМИК нема ни снаге, а ни намеру, да спроводи приватизацију према важећим стандардима за друштва у транзицији, као и да сталним одлагањем решавања тог проблема подстиче правну и пословну нестабилност, ствара нове ризике, којима се умањује интерес за инвестирања у косовску привреду, као и у односима Албанаца и српске заједнице и Србије, да увелико оштећује економске интересе Србије и да ствара околности за размах корупције и укључивање у њу међународних чиновника.

(депозит, домаћа штедња, депозит јавних предузећа, средства прикупљена из приватизације); настављање праксе субвенција јавних предузећа у околностима озбиљних кашњења у њиховом реструктурирању.¹⁸ Све у свему, *PISG* и УНМИК показали су се као неспособни да направе заокрет у кључним економским областима које прете да паралишу развој Косова. Чак им не успева ни да прикупе законима предвиђене приходе, јер већина предузећа и косовских Албанаца не плаћа дажбине и порезе.¹⁹ Отуда не би требало да чуди то што нема страних инвестиција и што се смањују спољне донације и субвенције²⁰, а ни то што се повећавају економски песимизам и, нарочито од јула 2003. године, социјално-политичка незадовољства.

Косово је сиромашно и нестабилно, а скоро 70 одсто становника је незапослено.²¹ Социјална ситуација на Косову је веома тешка, а систем социјалне заштите готово и да не постоји. Више од 50 одсто становништва живи у беди, а од тога 12 одсто на граници егзистенцијалног минимума. За више од 52.000 породица потребна је свакодневна помоћ да би могле да преживе, а међу онима који преживљавају од социјалне помоћи је 6.500 ратних инвалида и оних који су у рату изгу-

¹⁸ *Kosovo, Early Warning Report*, Riinvest, UNDP, Prishtina, Report N° 6, January-April 2004, p. 10.

¹⁹ Од децембра 2003. потрошачи дугују косовској електропривреди (КЕК) готово 150 милиона евра, а Министарство финансија и привреде проценило је да је на име унутрашњег пореског прихода у 2003. остало ненаплаћено 200 милиона евра. Укупно, то износи више од половине годишњег косовског консолидованог буџета на садашњем нивоу. Једино се успешно приход убира наплатом царина и акциза на граници. Приход од царине чини око 80 одсто укупног косовског буџета. Формално, косовска царина је независна кад је реч о приходу који се слива само у Приштину. Од 320 запослених на царинама, само 28 лица су међународни службеници. Према Косову има 13 царинских прелаза: четири са Србијом, два са Црном Гором, три са Македонијом и четири са Албанијом, а према суседима има још девет граничних прелаза. Стога је изузетно важно да се пажња посвети царинама.

Кључна роба која стиже из Србије на Косово јесте грађевински материјал и прехранбени производи. Поред легалног увоза робе, на Косову у великим количинама улази илегална роба, пре свега цигарете и нафта.

У објављеном УНМИК-овом извештају Централне царинске службе каже се да се на Косову месечно потроши 300 тона цигарета, док пријављени месечни увоз цигарета износи од 400 до 500 тона, што значи да је месечни капацитет кријумчарења цигарета на Косову од 125 до 225 тона, што је укупни годишњи губитак у косовском буџету од око 25 милиона евра. Од доласка КФОР-а, према званичним подацима УНМИК-а, на Косову је изграђено невероватних 520 бензинских пумпи. Иако је пракса у свету да раздаљина на путевима између две бензинске пумпе буде најмање тридесет километара, на Косову на свим путним правцима раздаљина између две пумпе износи највише два километра. Само на најпрометнијем путном правцу на Косову: Косовска Митровица – Приштина, дужине 44 километара, сада има 29 бензинских пумпи. Косово нема ниједан извор нафте, али за сада све бензинске пумпе раде без застоја. У прошлој години КФОР је открио и уништио чак шест километара илегалног шумског нафтовода којим је илегално текла нафта из Црне Горе на Косово (код Пећи).

²⁰ Само помоћ ЕУ Косову смањила се са 336 милиона, колико је износила 2001, односно 147 милиона 2002, на 55–60 милиона евра годишње за период 2004–2006. године.

²¹ *Agie Farnam*, „Дубока подела око будућности Косова“, *The Cristian Science Monitor*, Бостон, 14. октобар 2003.

били храниоце. Социјална помоћ износи свега 62 евра месечно. Угрожени су и пензионери, који морају да преживе са 36 евра месечно, а није много боља ни ситуација оних који имају посао јер запослени, у просеку, имају плату око 180 евра месечно. Како је једној породици на Косову, која у просеку има између шест и седам чланова, неопходно месечно 336 евра за живот, не чуди што се многи баве тзв. сивом економијом.²²

Ситуација у области људских права такође је изузетно лоша. Низак је степен безбедности за мањине а изузетно су ограничене могућности припадника националних заједница да слободно живе, путују и раде на Косову. Велико је и неповерење у способност и спремност КФОР-а, полиције УНМИК и Косовске полицијске службе (КПС) да одржавају безбедно окружење и да ефикасно обављају своје полицијске дужности.²³

Када је КФОР дошао на Косово, његов задатак је био да, пре свега, спречи протеривања на националној основи, те су од тада Срби концентрисани у изолованим енклавама под његовом заштитом. Међутим, они су постали мета албанских екстремиста, првенствено оних организованих у ОВК, као и криминалних група. Бројна убиства, отмице и уништавања имовине догодили су се у присуству међународних снага, а неодговарајуће реаговање КФОР-а уверило је Албанце да међународна заједница подржава деловање екстремних политичких група које желе Косово без Срба.²⁴ То уверење је додатно оснажено после мартовског насиља 2004. године.²⁵

Посебно забрињава одсуство политичке воље међу албанским политичким вођама да се супротставе међу Албанцима широко прихваћеној претпоставци о колективној кривници Срба за злочине, убиства, насиље и кршења људских права које је Милошевићев режим

²² Bahri Cani, „На Косову цветају сива економија и криминал“, „Deutsche Welle“, Бон/Приштина, 23. фебруар 2004.

²³ *Human Rights Challenges following the March riots*, OSCE, Mission in Kosovo and UNMIK, Prishtina, pp. 6–19.

²⁴ Поред Срба, мета су постали и Роми, чак и Ашкалије. Тако је, у лето 1999. године, убрзо по повлачењу српске војске и доласку трупа КФОР-а, између 1.500 и 2.000 Ашкалија из Вучитрна било жртва напада радикалних Албанаца. Скоро сви су напустили град, а девет породица Ашкалија је, под заштитом војника КФОР-а, остало у својој опустошеној четврти. Њима се, 2002. године, придружило око 200 Ашкалија који су се вратили из свог привременог уточишта у Србији, односно у Новом Саду, верујући обећањима УНХЦР-а, УНМИК-а и КФОР-а да им је гарантована безбедност. Међутим, све Ашкалије су марта 2004. године поново протеране из својих кућа. Како ни централна Србија или Црна Гора не долазе у обзир као уточиште за Ашкалије, због албанског језика којим говоре, овај пут свих 258 Ашкалија из Вучитрна је, у петицији високом представнику ЕУ за спољну политику Хавијеру Солани, молило да буде примљено у неку од земаља ЕУ (Dominik Baur, „Немилосрдни лов на мањине на Косову“, „Der Spiegel“, Хамбург, 26. мај 2004).

Слична је била и судбина припадника малобројне јеврејске заједнице која је живела у Приштини и Призрену, чији су се готово сви припадници преселили у Београду и даље, у треће земље.

²⁵ *March 2004, Ethnic Violence in Kosovo*, Humanitarian Law Center, Beograd, July 2004, p.2.

починио над Албанцима.²⁶ Хипокризија међународне администрације огледа се у томе што, и поред такве праксе, јавно подржава илузије да се на Косову гради мултиетничко друштво, док у стварности Срби живе у енклавама без примене било каквих стандарда поштовања људских права и слобода, док дискриминација и одсуство економске перспективе карактеришу живот Рома, Ашкалија и Египћана.²⁷

Политички процеси на Косову институционализовани су кроз *PISG*, а „изградња институција“ би требало да претходи демократизацији. Косово има председника, Парламент, Владу и 30 општинских већа, али је ограничено деловање тих институција. У успостављању институција међународна заједница је кренула с организовањем избора за локалне скупштине (28. октобар 2000) и, затим, општинских избора (19. новембар 2001). Прве изборе Срби с Косова су потпуно бојкотовали, а друге делимично. *Уставним оквиром за привремену самоуправу Косова*, који је потписао СПГС Ханс Хекеруп, 14. маја 2001, припремљено је тло за довршавање процеса изградње институција.²⁸ У том процесу као приоритети су одређени децентрализација власти и преношење овлашћења са међународних институција на косовске институције. Стога није чудно што су за њега изузетно заинтересоване све стране, при чему је Београд показао већи степен ангажованости.²⁹

²⁶ То се признаје у скоро свим извештајима о стању људских права, а међу кривцима за то су и многи међународни званичници на Косову који су прихватили ставове албанске већине и подредили им захтеве мањине. Тако су у областима обнове, запошљавања и образовања Албанци и међународна администрација прихватили принцип дискриминације. Заправо, од самог почетка присуства на Косову међународна администрација није имала свеобухватну политику према мањинама, те није ни успела да створи основне услове за интеграцију мањина у косовско друштво и институције, а није створила ни повећане услове за повратак избеглица.

²⁷ *Ethnic Communities in Kosovo, 2003 Report*, Humanitarian Law Center, Belgrade, 2004; Stephan Mueller, *Потребан нов приступ мањинама*, Institute for War and Peace Reporting, Лондон/Будимпешта, 12. април 2004.

²⁸ *Kosovo's Fifth Anniversary*, исто, стр. 3.

²⁹ У расправама некадашње опозиције, а од 2000. године владајућих политичких партија Србије, две идеје су најснажније заступљене. То су, прво, подела Косова на два (српски и албански) ентитета и, у случају промена граница на Балкану, прикључење српског ентитета Београду, и друго – кантонизација Косова (Adam Bacler, *Kosovo – The question of final status*, CES Studies, Center for Eastern Studies, Warszawa, Number 10, August 2003, p. 48). Заједничка порука је да српска страна неће прихватити независност Косова у садашњим границама, како то траже Албанци. Посебно то неће бити прихваћено на северу Косова, где Срби чине већину (Andrew Gilligan, „Заточеници ослобођеног Косова“, „The Spectator“, Лондон/Приштина, 27. март 2004). Током 2002. године, КЦ, на иницијативу КП и СНВ за централно Косово, припремио је један концепт децентрализације који је домаћој и међународној заједници представљен као план Координационог центра, а у чијој су изради учествовали независни експерти две невладине организације (*FER* и *YUCOM*).

У току августа 2003. појавила су се и два нова значајна документа о Косову. Прво је Српска православна црква, 7. августа, објавила Меморандум Светог архијерејског синода, а потом је, на предлог Владе, Скупштина Србије усвојила Декларацију о Косову. Мада су важни, ти документи не могу да буду дугорочна државно-правна стратегија. (Милан Бечејић, „Меморандум и декларација о Косову“, „Deutsche Welle“, Келн/Београд, 13. август 2004). Декларација представља став власти, као и ве-

Влада Србије, под премијером Коштуницом, припремила је *План за политичко решење ситуације на Косову и Метохији*, који је 29. априла 2004. прихватила Скупштина Србије. Коштуница је План одредио као план институционалне заштите српске заједнице на Косову како би били подједнако спремни и за поделу, али и за мултиетничко Косово.³⁰ Основна критика Плана састоји се у томе да он води ка подели Косова, што је супротно званичној политици УНМИК-а, који жели, наводно, да створи мултиетничко Косово. При томе се не показује спремност ни да се обезбеди ефективна институционална заштита слобода и права Срба, а ни других мањина на Косову. А кад је реч о децентрализацији, прво је УНМИК одлагао било какав рад, да би крајем 2002. године, у настојању да избегне директно изјашњавање о тадашњем предлогу Београда, посао пренео на Савет Европе (СЕ).³¹ Отуда и не чуди што УНМИК није успео да нађе решење ни за проблем „паралелних институција“ српске заједнице. Од октобра 2003. године УНМИК-ов пилар II подигао је праву узбуну у покушају да изврши притисак на Београд у вези с „паралелним институцијама“, које су, по мишљењу УНМИК-а, неспојиве са уговорима о општинским службама, а пилар III, који предводи ОЕБС, објавио је извештај са детаљима о „паралелним“ судским, административним, безбедносним, школским и здравственим институцијама. Уз препоруке да се те структуре стопе с косовском администрацијом, крајем 2003. и, нарочито, 6. фебруара 2004. године, Холкери је, у извештају поднетом СБ УН, поострио критику „паралелних институција“.³²

фински политички консензус о питању Косова. У оба документа се Косово види као неодојив део Србије и захтева се значајна аутономија и самоуправа за Србе. У Декларацији се каже: „Расправа о статусу Косова се не може повести све док се не остваре све одредбе Резолуције СБ УН број 1244, не испуне стандарди мултиетничког живота, не спроведе децентрализација у складу са препорукама Савета Европе и док се не обезбеди потпуно поштовање Војнотехничког споразума из Куманова, Уставног оквира за Косово и Споразума о сарадњи СРЈ и УНМИК-а, потписаног још 5. новембра 2001. године“.

³⁰ Војислав Коштуница, „Learning from the Postand Building a Beeter Future“, „Review of International Affairs“, Belgrade, vol. LV, No 1114, April-June 2004, p. 3. У плану су разрађени принципи територијалне и мањинске (културне и персоналне) аутономије српске заједнице унутар Косова. Територијална аутономија се конституише успостављањем области које имају овлашћења у организацији и избору регионалних тела, у безбедности, полицији и цивилној заштити, у правосуђу, образовању, здравствене заштите, у социјалној политици, култури, медијима и спорту, у заштити културног наслеђа, у брачним и породичним односима, у приватизацији и праву на некретнинама, у развојним програмима, у локалној самоуправи, у међународној регионалној сарадњи итд. Тела области су скупштина, извршно веће и судови (*А План*, 2004, I-VIII).

³¹ Савет Европе је прихватио тај посао, мада би институцијама требало да се бави мисија ОЕБС-а која делује у оквиру УНМИК-а, а да је при томе потпуно занемарио сопствену одговорност за заштиту права мањина, образлажући то ставом да етнички моменат, наводно, нема значаја при децентрализацији.

³² *Collapse in Kosovo*, исто, стр. 7.

Стручни тим СЕ, који је све до краја 2003. године радио на пројекту децентрализације власти на Косову, предложио је пет основних опција реформе локалне самоуправе и администрације на Косову, с могућношћу комбиновања тих опција.³³ Током лета 2004. године УНМИК и привремене институције самоуправе Косова *PISG* формирали су Радну групу за реформу локалне самоуправе и администрације која је, заправо, прихватила прву предложену опцију, која је рестриктивна у поређењу с предлозима српске заједнице да се формирају (четрнаест) нове општине тамо где живе преостали Срби. Међутим, то још не искључује могућност да се постигне компромис.³⁴ Основни проблем је у томе што су албански политичари, *PISG* и УНМИК План Владе Србије назвали „српски план за Косово“. Дакле, дали му искључиво етничку ознаку и без претераног размишљања одбацили су га оспоравајући чак и оцену СПГС Холкерија да је план „добра основа за почетак дијалога“. Тиме се одбацује могућност дијалога Београда и Приштине у вези с тим питањем. Искључује се учешће Београда, али се прихвата учешће оних локалних Срба који су представљени у *PISG*. Уз то, *PISG* најављују да ће приступити реформи локалне самоуправе тек пошто им се са УНМИК-а пренесу све надлежности, што очекују да се догоди 2005. године, како би се локална самоуправа реформисала 2006. године, када би требало да буду и нови локални избори на Косову.³⁵

³³ У првој опцији предложено је одржавање садашњег броја општина, уз доделу додатних надлежности њиховом нивоу. У другој опцији је предложено, такође, да опстане постојећих тридесет општина, уз повећање улога подоштинских јединица, односно групе насеља и градских области. У трећој опцији је предвиђена подела надлежности и власти између општинског и подоштинског нивоа. Наиме, постојеће општине би и даље биле кључне јединице јавне администрације, али би њихове надлежности биле подељене са подоштинским јединицама. Четврта опција подразумева формирање нових општина на територији Косова, као и стварање самоуправе на регионалном нивоу за око пет до седам највећих градова на Косову. У тој опцији је предвиђена могућност настанка нових општина на Косову, али се занемарује улога подоштинских јединица.

³⁴ Зоран Влашковић, „Европски пројект децентрализације Косова“, „Deutsche Welle“, Келн/Косовска Митровица, 22. јун 2003.

³⁵ Основна мана такве албанске и међународне реакције јесте прејудуцирање решења питања статуса, и то наметањем независности уз очување садашње територијалне целовитости Косова. Уз то, такав став је искључив, јер у сваком детаљу настоје да потврде независност, која још није ни проглашена. Тако је за албанске политичке вође и *PISG* План Владе Србије неприхватљив јер „представља недопустиво мешање Београда у унутрашње ствари Косова“. О искључивости и опседнутости независношћу Косова на нивоу симболичких политичко-пропагандних гестова сведочи постављање мурала у Скупштини Косова на којем се на романтичарско-националистички начин приказује Косово искључиво као део албанске историје, и то управо пред изборима за ту скупштину. Посебно забрињава то што такав став изражава одсуство интереса и вести да би требало да се успоставе нови односи са Србима и Београдом. Посебно забрињава то што код албанске већине и *PISG* нема ни знакова о напорима да се кроз изградњу институција повећа безбедност на Косову и, посебно, да се заштите људска и мањинска права. То свакако има и имаће негативне последице по могућност покретања дијалога (*Kosovo*, исто, стр. 7 и 8).

У настојању да појача своје захтеве, Влада Србије је условила своју даљу политичку сарадњу с УНМИК-ом и *PISG*, укључујући и подршку Србима у одлуци о учешћу у парламентарним изборима на Косову, одржаним 23. октобра 2004, прихватањем њеног плана као „могућег оквира за дијалог“.³⁶ Како огромна већина припадника српске заједнице није имала убедљиве мотиве да учествује у тим изборима, већински став унутар српске заједнице са Косова био је да Срби не могу да учествују на изборима све док се не дају чврсте институционалне гаранције и не побољша безбедносна ситуација.³⁷ Са своје стране, међународна заједница је истрајавала на ставу да Срби морају доћи на изборе под постојећим условима, а у томе је добила савезнике у министру спољних послова СЦГ Вуку Драшковићу и председнику Србије Тадићу.³⁸

У обраћању јавности Србије, председник Републике Србије Тадић је свој позив Србима да изађу на изборе „појачао“ изражавањем сопственог уверења да ће изласком на изборе Срби добити локалну самоуправу, у којој би имали своје правосуђе, полицијске снаге, просвету, здравствене и културне институције итд. Такође, Тадић је најавио да ће позвати Србе да напусте Скупштину Косова уколико Влада Косова у року од 90 дана од оснивања не оствари ту гаранцију.³⁹ Ту

³⁶ Ekavi Athanassopoulou, Wimvan Meurs, Discussion Paper, Forum on New Security Issues: Shared Interests & Values between Southeastern & The Transatlantic Community (FONSI), Halki, June 19–22, 2004; *Rethinking the Balkans. Incongruities of State and Nation Building, Regional Stabilisation and European Integration*, Discussion Paper, Balkan Forum, Bertelsmann Stiftung, CAP, Auswärtiges Amt, 17–18 June, 2004, p. 7.

³⁷ При томе се указивало на угроженост основних људских права, пре свега, права на живот, безбедност и слободно кретање, и истицало се да су Срби сарађивали и учествовали у раду Скупштине Косова, чиме су показали добру вољу, али да им није омогућено да учествују у њеном раду под условима које су имали албански посланици, као и да је Скупштина била неактивна и немоћна у заштити права и интереса српске заједнице. Представници Срба су међународној заједници и властима у Београду препоручивали да размотре могућност да се у накнадном и заједнички договореном року организују допунски избори за попуњавање упражњених десет места загарантованих за представнике српске заједнице. Тај предлог је јавно игнорисан, у ствари, расправљан је на маргинама последњег састанка Групе за подршку, одржаном у Приштини половином септембра, када је оцењено да га не би требало прихватити јер би то било признавање неуспеха УНМИК-а.

³⁸ Министар Драшковић је 2. октобра, у свом говору на међународном округлом столу о Косову, који је, у организацији Форума за етничке односе, одржан у Београду, својом препоруком да се донесе одлука о учешћу Срба на изборима најавио покретање нове политичке расправе унутар српског политичког живота. Основни аргумент подршке залагању да Срби изађу на изборе јесте уверење да ће тиме права Срба бити боље заштићена у години пред одлуку о будућем статусу Косова. То је мишљење остало мањинско, мада га је преузео и Тадић, који је, и поред препорука да заједно с Коштуницом и представницима српске заједнице донесе одлуку, будући да постоји висок ризик да се додатно дестабилизује политичка сцена у Београду, одлучио да 5. октобра сам позове Србе да изађу на косовске изборе.

³⁹ Та „гаранција“ Тадићева била је испод захтева у Плану Владе – а прихватио је понуди из Плана реформе локалне самоуправе, који су саставили УНМИК и косовска влада. Везујући свој евентуални позив Србима за напуштање Скупштине Косова за понашање Владе Косова, Тадић је ишао у сусрет захтевима албанских вођа да им се прво пренесу сва овлашћења, па да потом Влада Косова води процес децентрализације, што значи да је тиме Београд искључен из директних разговора и да ће те разговоре водити српски представници у косовској скупштини.

Тадићеву политичку изјаву снажно су подржали и топло поздравили ЕУ и САД, јер је помогла међународној заједници да отклони проблем „нелегитимности“ предстојећих косовских избора. То што је политичка криза пренета на ионако нестабилну политичку сцену Србије, уз продубљивање спорова међу Србима с Косова, ни најмање није забринуло међународну заједницу, јер је то, како је оценио представник америчке владе, „унутрашњи проблем“ Србије.⁴⁰

Парламентарни избори на Косову одржани су према важећим стандардима ОЕСЦ-а, али нису решили ниједан проблем, већ су покренута нова питања и повећан је број незадовољних како међу Албанцима и Србима, тако и у међународној заједници.⁴¹ Унутар те сли-

⁴⁰ Будући да је обраћање председника Тадића садржало и оштре речи на рачун Владе, која је оптужена да бојкотије косовске изборе и да не намерава да омогући гласање привремено расељеним лицима с Косова која се налазе на територији централне Србије, то је најавило сукобе на релацији Влада – председник Србије. Будући да је Тадићева одлука ослабила могућности Владе да оствари свој план, који је подржала Скупштина Србије, а и парламентарци из Тадићевог ДС, поставља се питање да ли Влада има потребну подршку за политику према Косову. У сваком случају, Влада је принуђена да значајно смањи своје захтеве, а и да предложи нове или додатне мере којима ће реаговати на новостворену ситуацију.

У јавности су се захуктале жестоке расправе, које су радикали искористили да поставе питање опозива председника Србије. Тој иницијативи се придружио и СПС, пре свега у намери да искористе ту прилику за јачање свог угледа као критичара председника и Владе Србије. Кад је реч о СРС-у, она заправо настоји да искористи ту прилику да започне своју нову кампању.

Најжешће су у противљењу Тадићевом позиву биле политичке вође Срба с Косова, посебно они окупљени око СНВ-а, који су припремили и активне мере супротстављања (антиизборна кампања и кампања делегитимације како избора на Косову, тако и самог председника Србије).

Извесно је да за сада ти сукоби одвраћају Београд од проблема Косова и да слабе и позицију Србије у предстојећим преговорима о Косову. У суштини, потврдило се да ни после Милошевића српска политичка елита нема јасну стратегију за деловање поводом Косова. Такође, нејединство и слабост институција Србије и политичког вођства Србије и српске заједнице појачава страх код Срба на Косову да ће бити протерани с Косова и, истовремено, охрабрује екстремистичко деловање како међу Србима, тако и међу Албанцима.

⁴¹ На албанској политичкој сцени може се рећи да је једина новина појава ОРА Ветона Суриона која је успела да освоји више од шест одсто гласова и да уђе у Скупштину Косова са својом посланичком групом. Она је посебно била успешна у Метохији (Пећ и Ђаковица), али је доживела пораз у Призрену – родном месту Суриона, као и у селима Метохије. Дакле, ОРА није, како су прижељкивали у међународној заједници, значајније угрозила утицај Хардинаја у Метохији, и то стога што су за ОРА гласали, пре свега, млади из градова, а сама није ни радила по селима. Но, како је добила малу подршку у Приштини, ОРА још увек није у стању да поведе ни већину градске омладине Косова а камо ли да представља водећу политичку снагу. Извесно је да ће уласком ОРА у Скупштину Косова албанска политичка сцена бити освежена умереним гласовима, али то, барем за сада, неће битије променити ни албанску политичку сцену, нити српско – албанске односе. С обзиром на то да је ОРА потребно време да ојача, највероватније ће остати у опозицији у односу на нову владу Косова.

Следећа општа карактеристика тих избора јесте повећање броја апстинената, од којих су многи и резигнирани. Наиме, у поређењу с изборима из 2001. године, све су албанске партије, с изузетком ОРА – губитници. Руговин ЛДК изгубио је око 100.000 гласова, Тачијев ПДК више од 60.000, а Харадинајева ААК на десетине хиљада гласова. То, уз чињеницу да ниједна од тих партија не досеже више од 25 одсто подршке у сваком од делова Косова, односно да свака од водећих албанских

ке, српско учешће у Скупштини и Влади Косова представља за УНМИК и *PISG* тек успутну причу, која је важна утолико да се попуном гарантованих места у Скупштини Косова и у Влади оправда епитет „мултиетничности“ тих институција. Међутим, у стварности, показало се да су питања партиципације представника српске заједнице у *PISG*, као и питања децентрализације, изузетно значајна за оцену успешности у остваривању *Плана за примену стандарда*. Заправо, ти косовски избори су само изразили нестабилност политичке сцене Косова, слабост *PISG* и појачали потребу за коренимом реформом УНМИК-а и за променом садашњег става према српској заједници и Београду, а то значи и према албанској већини. Уколико међународни званичници, у сарадњи с албанским вођама, и успеју да спрече нову ескалацију албанског екстремизма, јасно је да ће, најдаље до пролећа 2005, морати да пронађу начин да успоставе сарадњу са српском заједницом и Београдом. Тада би се могло наћи и решење да се делимично ублажи проблем нелегитимности српских представника у Скупштини и Влади Косова заменом неких српских представника, допунским изборима или на неки други начин.

Искушења екстремизма и насиља

Косовски Срби су дубоко забринути за своју безбедност, те то питање и доминира у њиховој политици, а њихов политички живот је отежан различитим положајем појединих делова српске заједнице, као и различитим политикама које из тог положаја произилазе. Наиме, изузетно је важна разлика у положају између Срба који живе на северу Косова и Срба који живе у осталим деловима Косова. Док Срби у јужном и централном Косову имају „менталитет опсаде“ и висок

партија (ЛДК, ПДК и ААК) контролише поједини део Косова и да су те партије међусобно сукобљене, показује да оне нису способне, чак ако би то искрено пожелеле, да успешно контролишу албанске масе и да се супротставе екстремизму. Будући да се УНМИК није повратио од удараца задобијених у ерупцији албанског екстремизма марта 2004. године и да не може успешно да се супротстави евентуалној новој ескалацији албанског екстремизма, има разлога за узнемирење. Суочени с тим ризиком, УНМИК и СПГС Јесен-Петерсон журе да успоставе скупштину и владу Косова, а у томе имају и свесрдну подршку америчке канцеларије у Приштини. Намера је да се посао заврши пре 7. новембра, односно пре референдума у Македонији. Међутим, у тој намери суочени су с бројним препрекама. Најпре, ту је проблем међусобног антагонизма албанских вођа и нескривене намере Хашима Тачија да, и поред тога што је добио мање албанских гласова од ЛДК, буде премијер Косова. Истовремено, међународне званичнике хвата паника на саму помисао да би ПДК могао да остане у опозицији, што би значило често и на улицама Косова, али би волели да премијер буде Реџеџи. Отуда ће и нова расподела власти међу албанским партијама и вођама бити скоро иста као и пре тих избора, али ће нова влада бити нестабилнија од других. Такође, и даље ће једино питање око којег ће моћи да се постигне сагласност албанских вођа бити инсистирање на независности Косова. Заправо, међу Албанцима се спекулише да ће се у јуну 2005. године, на основу позива на документ из Рамбујеа, организовати референдум за проглашење независности Косова.

интерес за политички живот Београда и Косова, а зависни су од подршке КФОР-а и УНМИК-а, Срби са севера Косова живе изоловани од *PISG* у скоро потпуној самоорганизованости, уз зависност од Београда. Међу Србима у енклавама, дакле изван северног Косова, распрострањено је уверење да ће се ИДПС заиста вратити и да ће Косово поново бити укључено у Србију, што их донекле мотивише за сарадњу с УНМИК-ом, а и политички их оријентише ка центру, ка смерности. Дотле је за Србе на северу Косова посебно важно и болно питање безбедности, или још уже – самоодбране, а у оквиру тога – опстанак „чуvara мостова“.⁴²

Слично српској, и албанска политичка сцена је фрагментизована и оптерећена међуалбанским сукобима. Скоро да ни о чему, осим о потреби да се што пре прогласи независност Косова, не може да се оствари консензус међу албанским политичким вођама, који воде различите и, често, жестоко супротстављене политике. На политички живот косовских Албанаца, Косова и читавог региона снажан утицај има изражени политички екстремизам.⁴³

За сада је релативно успешно успостављена макробезбедност, јер је војном акцијом и поразом ВЈ, као и наставком политичког притиска на Србију и Србе, отклоњена „српска претња“ по безбедност Косова. Међутим, до сада није адекватно сагледана, ни сузбијена, потенцијална опасност албанског екстремистичког насиља по регион,

⁴² „Чувари мостова“ су успостављени у хаотичним данима повлачења ВЈ из града: успели су да успоставе контролу над два моста на реци Ибар и тако учврсте стратешки важну линију разграничења с Албанцима. Укупни број „чуvara мостова“ износио је око 400 људи, а способни су да мобилишу до 5.000 људи. Њихов углед међу Србима је оснажен током мартовског насиља 2004. године, када су потврдили своју способност да зауставе албанску побуњеничку масу. Лоше односе Срба и УНМИК-а у вези с тим додатно оптерећује то што је УНМИК многе борце ОВК укључио у КПС и КЗК, док „чуваре мостова“ третира као парамилитарце и нема никакав програм за њихову интеграцију у друштво. Решење би требало тражити, пре свега, у укључивању Срба у систем безбедности, а чувари мостова би постали „*neighbourhood watch*“, који се баве борбом против криминалитета у свом граду (А. Matveeva, *исто*, стр. 30 и 32). Постоји и могућност, која би више задовољила Србе – њихово укључивање у реформисани КПС, који би требало изградити као мултиетничке полицијско-безбедносне снаге, састављене од локалних полицијско-безбедносних јединица под заједничком командом.

⁴³ Један од облика испољавања снажног присуства екстремизма међу Албанцима на Косову јесте то да кад год међународне снаге ухапсе неког Албанца екстремисти, пре свега из редова ОВК, организују да на хиљаде Албанаца изађе на улице Косова и протестују због хапшења. По правилу, том приликом се тзв. умерени ућуе или привремено повуку из јавног живота. После тога, по правилу, следи повлачење оптужбе које додатно ојачава екстремизам јер се потврђује као утицајан у очима обичних грађана Косова. Тој логици је подлегла међународна администрација на Косову, али и суд за ратне злочине у Хагу. Наиме, тек неколико Албанаца је изручено Хагу, мада би број оних које би требало процесуирати много већи, а хашки суд тврди да још није истражио све случајеве и да ће то учинити, али не прецизира ни када, ни о колико случајева је реч, јер наводно не дели оптужене према националној припадности. По свему судећи, намерно се одуговлачи да би се случајеви препустили локалном судству, а у међувремену ратни злочинци утичу на политички и економски живот Косова, а неки у оквиру АНА и настављају да чине злочине.

односно по стабилност и безбедност на југу Србије, у Македонији и Црној Гори. Чак поједине групе албанских екстремиста и парамилитараца уживају подршку и унутар НАТО-а.⁴⁴ Насиље је једно од основних обележја живота на Косову и односа према Србима, па и другим етничким и политичким мањинама.

Непосредно по доласку на Косово КФОР-а и УНМИК-а, 12. јуна 1999, убијено је више од 1.200 људи. Међу тим злочинима најтежи је злочин који се догодио 24. јула 1999. године, када је у селу Старо Грацко, код Липљана, убијено 14 Срба, који су радили на својим имањима, и бомбашки напад на аутобус којим су Срби путовали из Ниша ка централном Косову, 16. фебруара 2001. године, код Подујева, када је погинуло седам лица српске националности, а 43 била су повређена. Од новембра 2002. године јасни су знакови ескалације екстремизма, а ерупција насиља у марту 2004. означила је највећи преокрет у политичком и институционалном животу на Косову после успостављања међународне управе (видети: Хронологија убистава на Косову од 2003. до пролећа 2004. године). При томе се, према свим показатељима, уочава неефикасност у сузбијању насиља.⁴⁵ Све то говори о практичној немоћи УНМИК-а и *PISG* да контролишу стање на Косову, а забрињава да није било озбиљнијих напора да се зауставе екстремизам и тероризам.

Ескалација албанског екстремизма и насиља преливала се и изван граница Косова: у околини Прешева „борци за свеалбанско уједињење“ организовали су нападе на институције Србије, а у суседној Македонији мир склопљен између македонске и албанске заједнице, у августу 2000, угрожен је бомбашким акцијама у главном граду Скопљу. Према многим, АНА координира нападе у целом региону и прети поновним покретањем сецесионистичког рата.

Албанско екстремистичко насиље у присуству међународних власти достигло је врхунац од 17. до 19. марта 2004. године. Тада се УНМИК суочио са највећом кризом поверења, а нестабилни темељи поступног напретка на Косову заљуљали су се и попустили. За неколико сати Косово је утонуло у немире усмерене против Срба и УН и ниво насиља које није забележено од 1999. године. Банде албанских младића, екстремиста и криминалаца, показале су да су УНМИК и КФОР веома слаби, а *PISG*, политичари, медији и грађанско друштво,

⁴⁴ Уочљиво је да ЕУ и САД веома опрезно постављају и питања о везама између Западног Балкана и „рата против тероризма“ који је поведен после 11. септембра. Везе, међутим, постоје, а на повезаност Албанаца из редова ОВК, коју је Запад у прошлости обучавао и подстицао, и тероризма указује и истраживање британских новинара из редакције листа „Санди мирор“ и документарне екипе британске телевизије Канал 5, који су, крајем 2003, успели да ступе у контакт са Албанцима на Косову представљајући се као ирски терористи који намеравају да њиховом робом дигну у ваздух циљеве у Британији и да од њих купе одговарајући експлозив.

⁴⁵ Тако је, према подацима полиције УНМИК-а, од 44 убиства из 2003. године 26 остало нерешено (*Quin*).

прећутно или отворено, дали су изгредницима дозволу за опустошење.⁴⁶ Коридор од 45 километара, који води од Приштине до Косовске Митровице, потпуно је очишћен од Срба у операцији „коју су организовале најекстремније фракције албанске заједнице“, оценио је, у Приштини, генерални секретар НАТО-а Шефер, а командант НАТО-а за Југоисточну Европу, амерички генерал Грегори Џонсон, без оклевања је ту операцију дефинисао као „етничко чишћење“.⁴⁷

Током ноћи 17. марта УНМИК и КФОР затечени су потпуно неспремни, док су демонстранти били изузетно добро организовани и оспособљени да блокирају КФОР-ове резерве. На степен организованости и подршке указује и чињеница да су напади на Србе почели истовремено у свим градовима и селима на Косову у којима живи српско становништво.⁴⁸ Иначе, све је почело наизглед мирним демонстрацијама у које су албански наставници повели своје ученике на мост који повезује јужну и северну Митровицу, а у знак протеста због смрти тројице албанских дечака, које су у реку Ибар, наводно са својим псима гонили косовски Срби.⁴⁹ Организатори су своје планове држали у потпуној тајности, што указује да се иза свега налази организација чији припадници имају војно образовање. Важну улогу имали су и медији на албанском језику, а окидач који је покренуо насиље била је гласина, коју су пренели ти медији, о српском нападу на албанске дечке.⁵⁰

Реакције албанских политичких вођа су од самог почетка насиља биле окренуте ка томе да се умањи њихова политичка одговорност за то

⁴⁶ *Collapse in Kosovo*, исто, стр. i.

⁴⁷ Stefano Liberti, „Срби трећи пут избеглице“, II Manifesto, Рим/Косовска Митровица, 24. март 2004; Lawrence A. Uzzell, „Замењене улоге“, The Christian Science Monitor, Бостон, 19. мај 2004. После два дана екстремистичког дивљања, паљења, плачкања, пуцање и бацања камења, Молотовљевих коктела и граната, било је 19 мртвих, 954 повређених (од тога чак преко 20 тешко) и 4.100 расељених лица, а оштећено је и уништено око 732 куће и 27 пословних објеката Срба, Ашкалија и Рома, сада више од 10 јавних зграда, 30 српских цркава и два манастира (*Collapse in Kosovo*, исто, стр. 1; *Human Rights Challenges*, исто).

⁴⁸ Василиј Бубнов, „Геноцид на Косову“, „Правда“, Москва, 19. март 2004.

⁴⁹ *Human Rights Challenges*, исто.

⁵⁰ Извештај о улози медија у мартовском насиљу на Косову сачинио је ОЕБС и представио га 22. марта 2004. Сталном савету ОЕБС-а, тј. амбасадорима 55 земаља у седишту Организације, у Бечу. У извештају је закључено да је насиље умногоме последица неодговорног и сензационалистичког новинаства, у извештавању о смрти три албанска дечака, што је био повод за намере и нападе на тамошње Србе, њихову имовину и цркве. Када је дошло до неочекиваног излива стварно етнички мотивисаног насиља, косовска телевизија правда подршку том насиљу. Међутим, извештај садржи и оцену да косовски медији нису намерно подстицали насиље.

У том извештају ОЕБС оптужио је главне медије за расписивање етничких тензија и погрома тенденциозним, површним и пристрасним извештавањем. Такође, медији су оптужени да су искористили дављење једног албанског дечака, 16. марта, у близини подељене Косовске Митровице да би гледаоцима наметнули утисак да су локални Срби одговорни за његову смрт. Тако су медији показали неприхватљив ниво емисија, пристрасности и немара (Албански медији подстицали насиље, Institute for War and Peace Reporting, Лондон, 3. мај 2004.).

насиље, да се умање могући негативни ефекти насиља на представнике међународне заједнице и да се, на људским жртвама и спаљеним кућама и црквама, понови њихово старо залагање за независност Косова.⁵¹

Суочена с мартовским изазовом, међународна заједница се грчениито ухватила за сан о мултиетничком Косову, али је ипак послала нова војна појачања снагама КФОР-а.⁵² Како год било, тек КФОР и НАТО изгубили су ауру нерањивости и непобедивости, што наравно није промакло екстремистима на Косову и другде на Балкану.

После мартовског насиља не верује се више информацијама које долазе од УНМИК-а и *PISG*, већ најважнији међународни актери (Контакт-група преко Групе за подршку, НАТО, ЕУ и појединачне земље и међународне организације) покушавају да непосредно провере стање на терену. Због тога је КГ формирала Група за подршку Косову и именовани су специјални изасланици ЕУ и НАТО-а. Уочљив је, барем на реторичком плану, и општрији став према косовским Албанцима.⁵³

Свакодневно постојање и повремена ескалација албанског екстремизма и насиља према Србима, другим „неалбанцима“ и представницима међународне заједнице показују да је албански покрет ушао у фазу „коначног статуса“ и да је УНМИК у кризи и, у основи, неуспешан у примени Резолуције СБ УН бр. 1244, као и *Уставног оквира за привремену самоуправу на Косову*.

⁵¹ Школски пример за такво реаговање је следећа изјава председника Косова Ибрахима Ругове:

„Међународна заједница треба да извуче само једну поуку из садашњег распламсавања насиља на Косову, а наине, да је неопходно што пре обезбедити независност Косова“ (Петар Искендеров, „Тероризам без терориста“, „Глас Русије“, Москва, 19. мај 2004). Нешто више предузимљивости на самом терену и у јачању сарадње с дезоријентисаним представницима међународне заједнице показао је Хашим Тачи. О томе сведочи и његова следећа изјава: „Видели смо како мржња може да нас уништи – сада Срби и Албанци морају заједно да раде како би поново изградиле Косово“. Уз то, Тачи обавештава и да су многи из ДПК, нарочито премијер Реџеџи и министар Јакуп Краснићи, кренули с њима да обилазе Косово и да умирују огорчену масу. „Ја апсолутно осуђујем насиље. Оно је било погрешно, срозало нас је у очима света, и допустило му је да нас оптужи да смо угњетачи“, додаје Тачи (Хашим Тачи, „Морамо ићи напред“, Institute for War and Peace Reporting, Лондон/Приштина, 26. март 2004).

⁵² Северноатлантски савез донео је одлуку о стационарању на Косову једне америчке чете од сто војника, италијанске јединице са нешто мање од сто војника и додатног контингента од 750 британских војника.

⁵³ Британски министар Мекшејн оценио је и да је насиље над Србима на Косову од 17. и 18. марта променило однос међународне заједнице према том делу западног Балкана: „Мораћемо да преиспитамо политику према Косову на међународном нивоу и то и радимо. Рекао сам господину Ругови да три речи које не желим да чујем у разговору са њима јесу коначан статус и независност. Једини коначан статус који постоји је смрт. Ми у Британији живимо у међусобној зависности и партнерству. Албански лидери на Косову морају да схвате да њихова будућност почива управо на томе. Морају да предузму много веће кораке да охрабре српску мањинску заједницу. Они су сада већина и морална одговорност је на њима“ (Мекшејн, *Насиље над Србима променило однос међународне заједнице према Косову*, Би-Би-Си, Лондон, 27. април 2004).

Будућност Косова се још увек не назире а судбина Срба и другог „неалбанског живља“ је незавидна. Мултиетничко Косово је далека перспектива, мада је нејасно како ће се до њега доћи.⁵⁴ У вези с питањем статуса и даље је дубока и жестока подељеност: Срби и Србија тврде да је Покрајина део њене територије и траже потпуно поштовање Резолуције СБ ОУН 1244, а према тој резолуцији, СБ УН има реч у одређењу новог статуса; албанске вође не одустају од захтева за независност и, на тој основи, такмиче се за наклоност бирача, заузимајући тврдокорне позиције; УН и ЕУ, ни после пет година напора, нису ништа ближе одлуци да ли Косово треба да постане независна држава или да сачува неки вид повезаности са Србијом, а како не могу да се договоре какав би требало да буде „коначни статус“, надају се да ће одлагање те одлуке омогућити да се страсти охладе.⁵⁵ До сада се потврђивало да на Балкану нема успеха без координиране и снажне акције ЕУ и Сједињених Држава. То важи и за дијалог Приштине и Београда. Међутим, такве активности још увек нема, а све је препуштено УНМИК-у. Дакле, могло би се закључити да је, за сада, сарадња ЕУ и САД ограничена њиховим различитим а често и супротстављеним ставовима о будућности Косова, Србије и Балкана.

Разговор о практичним питањима јесте пут који може да доведе до решавања многих питања, те и да створи услове за решавање питања статуса. Али, за то је потребно време и активно учешће Београда и Приштине, као и помоћ међународне заједнице. Колико је пут до дијалога тежак показало се и на састанку који је одржан у Бечу, 14. октобра 2003. године. Наиме, у Бечу је, под снажним међународним притиском, остварено нешто што се може назвати увод у дијалог и што представља трачак наде.⁵⁶ Међутим, није било директног разговора, односно уопште није било разговора. Свака страна је саопштила своје мишљење, а прихваћено је оно што је раније договорено: да се настави рад у оквиру радних група за проблеме комуникације,

⁵⁴ James Dobbins, „Одлагање проблема је најмање лоша лекција“, „The International Herald Tribune“, Лондон/Вашингтон, 2. април 2004.

⁵⁵ *Collapse in Kosovo*, исто, стр. 1.

⁵⁶ Volf J. Bell, „Слаба вајда од разговора“, „Genera Anzeiger“, Бон, 16. октобар 2003. Бечки састанак је у позивном писму СПГС Холекриа најављен као историјски дан, као дан од којег започиње процес који ће Косово довести до коначног статуса. Суђећи према изјавама после састанка, са тим се једино сложио Ругова.

Представници Београда указују да бледи састанак у Бечу није покопао њихово поверење у дијалог, мада су дан пре, испровоцирани одлуком Холекриа да не уврсти српског представника у делегацију УНМИК-а, били близу могућности да направе грешку и да не оду у Беч.

Чини се да је Соланина оцена да је започет процес дијалога најпрецизнија и да се њоме постиже да се колико-толико спасе образ организатора састанка, да се омогући наставак дијалога и да се обезбеди време да се КГ и ЕУ суоче с озбиљним сумњама које је побудио бечки састанак у вези с способношћу и кредибилношћу КГ и ЕУ, а нарочито СПГС, да заиста омогуће директне разговоре Београда и Приштине.

енергетике, повратка расељених лица и несталих особа. Мада млак, састанак у Бечу је ипак важан догађај, јер се потврдило да без разговора нема решења. То је налагало да се, после састанка, више пажње усмери на то да се потези који подстичу сукобе, а којих је било и превише, како у деловању СПГС и УНМИК-а, тако и појединих албанских вођа и појединих представника Београда, замене политиком решавања сукоба. Дијалог и политика „стандарда“ још ће бити на дневном реду Косова. У првих шест месеци 2005. године предстоји анализа и оцена напретка у примени стандарда што ће, како сада изгледа, довести до могућег смањивања неких захтева у примени стандарда, као и до одустајања од даљег одлагања статусних преговора.⁵⁷

Садашња политика Београда је део косовског проблема а, све више, и проблем. Ни после пет година од пада Милошевића та политика се није ослободила његовог губитничког наслеђа. За ту политику Косово је само етно-националистичка траума и користи се као инструменти у борби за прераспodelу власти у Београду. У борби за прераспodelу власти и моћи у Србији политичари су узурпирали „право на истину о Косову“. Односи с међународном заједницом поводом Косова успостављају се тек „из нужде“ и избегава се непосредни дијалог с албанским вођством, а српска заједница на Косову и њене вође су, у таквој политици, пуки инструменти Београда, што подстиче унутарсрпске поделе и сукобе. Таква политика је у сталном колебању између пасивног ишчекивања и активног подстицања сукобљавања.⁵⁸ Дневно се показује да нема државне политике („стратегије“), као ни ефикасних институција за управљање кризом на Косову. Насупрот томе, питање Косова је једно од историјских, националних

⁵⁷ *Kosovo's Fifth Anniversary*, исто, стр. 10.

⁵⁸ На самом почетку Коштуничине владе, фебруара 2004. године, изгледало је да ће се нешто променити. Наиме, Коштуница је најављивао да ће променити однос према Косову и да ће оно бити један од приоритета, а да ће решење тражити кроз активну сарадњу с српском и међународном заједницом на основу јасно развијених пројеката.

Први велики тест за Коштуничину владу било је мартовско насиље на Косову и његово преношење у Србију. Влада Србије је одолела паници, искушењима насиља и позивима, из Србије и појединих међународних кругова, да одговори мерама ванредног стања или војне управе. Влада је одговорила постизањем, у Скупштини Србије, консензуса власти и опозиције око политичког решавања проблема на Косову и, након тога, израдом *Плана Владе Републике Србије за политичко решавање кризе на Косову и Метохији*. Тиме је релативно успешно положила тест, јер је подигнут рејтинг српске заједнице и Србије. Међутим, План су многи у међународној заједници дочекали с неповерењем и одбацивањем, а албанске вође су уз одбијање Плана, на састанку у Луцерну, маја 2004, изашли са својом противпонудом. Из те реакције било је јасно да је албанско вођство, уз подршку УНМИК-а, решило да не води дијалог с Београдом о децентрализацији, већ да то питање као питање „унутрашњег уређења Косова“ решава преко УНМИК-а и *PISG*. За ту намеру изузетно је значајно да се придобију Срби с Косова, и то они који су у *PISG*, дакле из Коалиције Повратак. Та суштинска манипулација „локалним дијалогом“ довела је до продубљавања неповерења српске заједнице, која ће бојкотовати изборе за Скупштину Косова, с једне, и УНМИК-а и *PISG*, с друге стране.

и државних питања Србије и српске нације, а да би се чвор кризе разрешио у корист друштва неопходно је да то питање постане својина демократске јавности. Томе би помогло успостављање *стратешког округлог стола о Косову*. У раду *округлог стола* би, поред политичара и стручњака, учествовали и представници цивилног друштва (утицајни послови људи, организација цивилног друштва, укључујући Српску православну цркву) и српске заједнице с Косова. Циљ округлог стола требало би да буде постизање договора о стратегији дијалога и остваривање подршке јавности за остварење те стратегије. Нова проактивна и прагматична политика би се ослонила на деловање у области економије (попут приватизације, финансирања и инвестирања, трошкова кризе на Косову итд.), потом је неопходан „безбедносни пакет“, односно стратегија безбедносног деловања према Косову, ради заштите права и слобода српске заједнице, као и ради успешног управљања кризом. Такође, државни органи би требало да разраде планове и програме сопствених акција.

Сада не постоји задовољавајући степен организованости и стручне оспособљености Београда за вођење успешне политике према Косову, па је власт Србије одговорна за стварање институционалне претпоставке за синхронизовање доношења и реализације одлука.⁵⁹ Уместо tutorства над Србима с Косова, неопходно је да се подстиче и подржава политичка аутономија вођства Срба с Косова, и то како у односу на Приштину, тако и у односу на Београд. Најважнији инструменти подизања степена аутономије и одговорности у деловању српске заједнице на Косову јесу децентрализована, изградња институција аутономије и јачање цивилног друштва унутар српске заједнице. За вођење ефикасне политике неопходно је да се успостави *координационо тело српске заједнице на Косову*, које би координисало деловање припадника, политичких и других организација Срба с Космета у односима с властима и јавношћу Србије, у сарадњи с међународном заједницом, укључујући УНМИК, и у „локалном дијалогу“ с Албанцима. Такође, требало би подржати деловање *Српског националног већа Косова*, чије је постојање у складу с разним европским конвенцијама, а и са *Уставним оквиром за Косово*, и које, што је још важније, подржава већина Срба с Косова.

⁵⁹ То налаже да се успостави *државно веће за Косово*, које би чинили председник Владе Србије, као председник државног већа, министри СЦГ са људска права и мањине, за спољне послове и за одбрану, као и одговарајући министри Владе Србије. Стручно-извршно тело *државног већа* требало би да буде *секретаријат за Косово*, чији су приоритетни задаци спровођење одлука државног већа, стручна подршка дијалогу и координација активности подршке српској заједници на Косову. Дакле, садашњи нефункционални Координациони центри требало би укинати. Законом би требало успоставити *фонд Републике Србије за Косово*, који би био под управом Владе Себије (Министарства финансија или Дирекције за имовину) ради успостављања јавне контроле трошења средстава намењених Космету, усмеравана средстава за социјално-хуманитарну подршку и повратак програних, за подршку институцијама српске самоуправе и развој националног идентитета српске заједнице на Космету, и за подршку развојним и инвестиционим пројектима на Космету.

С обзиром на то да се будућност Косова не назире, да је судбина Срба незавидна, да ће „политика стандарда“ још дуго бити на дневном реду, да ће, на пример, првих шест месеци 2005. године бити месеци анализе и оцене напретка у примени „стандарда“, међу којима су најкритичнији безбедност Срба и децентрализација Косова, власт у Београду је обавезна да се активно укључи у дијалог, као и да подржава учешће Срба с Косова у дијалогу с међународном заједницом и Албанцима и другим житељима Косова. Уосталом, дијалог, тј. разговори и преговарање, пут су ка решењу у којем ће свака од страна бити победница.

Влада Србије би, пре свега, требало да учествује у обнови рада радних група (за енергетику, за хуманитарна питања и нестала лица, за инфраструктуру и за повратак), договорених у разговору у Бечу почетком 2004. године. Обнова рада Радне групе за хуманитарна питања и расветљавање судбине несталих и киднапованих лица треба да буду први корак, јер то може значајно да допринесе изградњи поверења, којег сада нема.

Дијалог о децентрализацији мора да обухвати реформу локалне самоуправе и администрације, као и синхронизован пренос овлашћења на централне и регионалне власти на Косову. Тај дијалог би требало организовати кроз округле столове и радне групе, у које се, поред УНМИК-а и представника привремених институција самоуправе на Косову, морају укључити српски представници који имају подршку своје заједнице и Владе Републике Србије.

Највероватније ће СБ УН од јануара 2005. започети сопствену реформу, и то на основу извештаја поводом мартовског насиља који је сачинио специјални изасланик генералног секретара УН Каи Аиде.⁶⁰ Потом ће, највероватније, крајем 2005. или почетком 2006. године, СБ УН одредити датум за отпочињање преговора о критеријумима за утврђивање новог статуса Косова, уз сумирање свих могућих предлога и комбинација, али и уз уважавање реалних чинилаца који су укључени у косовску кризу. У исто време, требало би очекивати да

⁶⁰ У том извештају се покрећу бројна важна питања и нуде следеће препоруке: УНМИК би требало да повећа ефикасност и обезбеди нову енергију, и да усредреди напоре на кључне изазове не би ли тако дочекао 2005. годину, када би се спровела свеобухватна реконструкција међународног присуства у целини. Постепено би се смањивао УНМИК, који би комплетирао и свој мандат и пренео одговорности на друге власти и организације (пре свега *PISG*, ЕУ, ОЕБС и НАТО). Припреме за то треба да почну већ 2004. године; НАТО би требало да одржи присуство КФОР-а на нивоу који је неопходан за процес будућег статуса; шира међународна заједница би требало да обезбеди сконцентрисани и координирани ангажман; без одлагања би требало иницирати интензивни и обухватнији дијалог с Београдом; требало би да се успоставе међународни саветодавни механизми за Косово на високом нивоу у које треба да се укључе кључне престонице и штабови, а почетком јесени 2004. године УН требало би да покрену серију разговора поводом питања будућег статуса (Ситуација на Косову: Извештај генералном секретару Уједињених нација, „Данас“, Београд, 23–26. август 2004).

ЕУ преузме надлежност УНМИК-а у цивилној области а да ЕУ и НАТО успоставе заједничку команду над КФОР-ом. Унутар тог оквира највероватније ће се решавати питање, трочлане заједнице Црне Горе, Србије и Косова. Али, како би та заједница умногоме била оптерећења сукобима, поделом територије, која је за сада изузетно ризикантна и „условна независност“, створиле би се нове временске и институционалне могућности за промену стања на Косову, а и у Србији. Тиме би се створиле околности за директне преговоре Београда и Приштине о свим питањима, па и о признавању независности Косова, уз договор о мирној промени граница. Изгледа да је „уземљена“ прогноза према којој ће нови статус Косова бити такође привремено решење и, највероватније, „условна независност“ у оквиру тзв. европске будућности. То значи да бисмо, уместо УНМИК-а, на Косову имали ЕУМИК, да би Косовом управљао гувернер, кога би поставила ЕУ, кроз сарадњу с локалним властима, које би имале проширене надлежности на све, осим на међудржавну спољну политику, која би остала резервисано право представника ЕУ, и на одбрану, која би била под контролом НАТО-а.⁶¹ Заправо, насупротив општем принципу да само независне државе могу да се прикључе ЕУ, чини се да ће у случају Косова, као и Босне или Кипра, ЕУ морати да прихвати и интеграцију подељених друштава.⁶²

Иако за сада нема услова за преговоре о новом статусу, поготову не о независности, и како је питање статуса Косова од животног значаја за Србију, а има бројних могућности (видети табелу: *Будући статус Косова*), Београду је потребна стратегија дијалога о будућности Косова. Односно, за Београд је препоручљива политика „стандарди и статус“ у оквиру „европске будућности“, односно да се политика Србије придржава начела: СЦГ, Србија и Косово заједно у ЕУ! То значи да је решавање косовског питања део процеса стабилизације и придруживања Европској унији. У први план морају да буду интереси безбедности и развоја Србије и Срба, пре свега Срба који живе на Косову. Уместо лихварства над страдањем на Косову и претњама наводним „националним издајницима“, победоносна формула за Србе и Србију је: *Територија за развој!* Такав приступ питању статуса Косова Београду обезбеђује најмање три могућности:

– продужавање „привременог статуса“, с појачаним учешћем ЕУ, још 10–15 година;

– да се Косово прикључи у статусу републике СЦГ;

– да се, према принципима Завршног хелсиншког акта, призна албанском националном покрету право да конституише своју државу на територији Косова, уз договор о границама.

⁶¹ Adam Balcer, *исто*, стр. 59.

⁶² Stanislaw Tekieli, *European Prospects of the Western Balkans*, CES Studies, Center for Eastern Studies, Warszawa, Number 13, March 2004, p. 56.

Будући статус Косова

1. Независна државност	– условна – безусловна
2. Територијализација етничке поделе	– кантонизација по „босанском моделу“ – подела по „кипарском моделу“
Аутономија	– у Србији – у СЦГ
3. Реинтеграција као трећи део СЦГ	
4. Стални међународни протекторат	– продужавање садашњег статуса кво – повећање улоге ЕУ до успостављања ЕУМИК-а уместо УНМИК
5. Интеграција у ЕУ	

Извор: Јањић, 2004; *Kosovo's Fifth Anniversary*, 2004, р. 3; Matveeva, 2003, pp. 47–49.

Косовско, српско и албанско питање су регионална питања, па победничка стратегија налаже сарадњу с међународном заједницом, нарочито са суседима и албанским вођама. Стога би Београд требало да подржи иницијативе за успостављање *клуба заједничке одговорности за безбедност Западног Балкана*, и то као облика промовисања и координације заједничких акција органа и служби Србије и СЦГ, међународних и локалних власти на Косову, Македоније, Албаније, НАТО-а и ЕУ у управљању безбедносним ризицима (пре свега, у сузбијању организованог криминала, политичког екстремизма и тероризма). Сарадњу с најугицајнијим албанским вођама требало би започети кроз неформалне разговоре на експертском и на највишем политичком нивоу. Даљи корак могло би да буде одржавање *оквирне међународне (регионалне) конференције о будућности Косова и питањима развоја Србије и Западног Балкана*.

Хронологија убистава на Косову од 2003. до пролећа 2004. године

4. јануар: у Пећи је убијен бивши командант расформиране ОВК Тахир Земај, његов син Енис и њихов рођак Хасан Земај, председник Форума младих ДСК. Због сумње да су починили то кривично дело ухапшена су три припадника мултиетничке полиције са југа Србије.

25. јануар: регионална полиција УНМИК саопштила да је на Косову за непуних месец дана, у региону Призрена и Пећи, убијено седморо људи, а једно лице је теже рањено.

8. фебруар: међународни тужилац из Приштине подигао је оптужницу против 11 косовских Албанаца за убиство петочлане породице Хајра из општине Глоговац у августу 2001. године.

8. април: у српском селу Гораждевац, код Пећи, група Албанаца убила је хладним оружјем Светислава Симоновића.

18. мај: у селу Врбовац, код Косовске Витине, убијен је професор српског језика Зоран Марковић (41).

26. мај: у приштинском насељу Дарданија убијен је Албанац из Подујева Ђерим Бислими, а рањен је пролазник Иљбер Зеколи из Вучитрна.

4. јун: у Обилићу су убијена три члана породице Столић, супружници Слободан и Радмила и њихов син Љубинко. Убијени су у својој кући, у којој је потом подметнут пожар. УНМИК је понудио 50.000 долара награде за информације које би довеле до хапшења виновника тог злочина. Савет безбедности УН снажно је осудио убиство породице Столић.

17. јун: Веће Окружног суда у Пећи осудио је бившег припадника илегалне ОВК Дибрана Филија на седам година затвора због саучесништва у убиству сународника Алија Рација. Окружени суд у Призрену осудио је на више од 20 година затвора Јетулу Кријезиуа за убиство председника општине Сува Река Ука Битићија, октобра 2002. године.

25. јул: у експлозијама две ручне бомбе у близини седишта УН-МИК-ове управе и полиције у јужној Косовској Митровици погинуло је једно лице албанске националности, а четворо их је теже и лакше повређено.

3. август: у оружаном инциденту у Пећи погинула су три Албанца и исто толико их је рањено.

11. август: у атару села Скуланово, код Липљана на Косову, тешко је рањен Драган Тонић, из тог места, који је неколико дана касније подлегао повредама у Ургентном центру у Београду.

13. август: у рафалној паљби на групу српске деце која су се купала у реци Бистрици, у селу Гораждевац код Пећи, два дечака су убијена а шесторо деце је рањено, саопштила је канцеларија УНМИК-а у Приштини. Премијер Србије Зоран Живковић и потпредседник Владе Небојша Човић присуствовали сахрани дечака, а Влада Србије је прогласила 15. август даном жалости. Пет дана касније, на ванредној седници у седишту УН у Њујорку, чланице СБ осудиле су напад на децу у Гораждевцу. На седници УН говорио је и потпредседник Владе Србије и шеф Координационог центра за Косово Небојша Човић.

31. август: у бомбашком нападу на продавницу чији је власник Србин, у месту Церница код Гњилана (Косово), погинуо је Миомир Савић, а лакше су рањени Бошко Динић, Милош Петровић, Новица Трифуновић и Љубиша Симић.

2. октобар: у селу Гламник на Косову убијени су из ватреног оружја браћа Рахим и Феим Косуми и њихов ујак Бајрам Бериша. У селу Горњи Стероц из заседе је убијен бивши припадник ОВК Авди Мујај, а тројица његових рођака су рањена.

21. октобар: на Косову, у близини Лепосавића, пронађено је тело убијеног Србина Недељка Вучићевића.

8. новембар: у селу Дужње, код Баковице, припадник КПС убио је двојицу Албанаца, Садика и Шемседина Занели.

16. новембар: на Косову је убијен осамнаестогодишњи Данијел Милошевић из села Могила, код Гњилана.

24. новембар: у оружаном нападу на полицијску патролу на путу Дечани–Пећ убијен је припадник КПС, а двојица су рањена. Рањени Исуф Хакљај преминуо је после неколико дана.

2004. године

13. јануар: на Косову је ухапшен полицајац КПС Драган Михајловић из Новог Сада, код Вучитрна, због сумњи да је у близини тог града у априлу 1999. убио три и покушао да убије још два косовска Албанца. Михајловићу је одређен једномесечни притвор.

12. фебруар: у селу Медвеце, код Призрена, убијен је Бахти Ељсани када је покушао да спречи групу непознатих лица да провале у његову продавницу.

13. фебруар: истражни судија Окружног суда у Гњилану одредио је Бошку Димићу из Цернице једномесечни притвор због поседовања оружја без дозволе и под сумњом да је 22. децембра 2002. убио Трајана Трифуновића.